

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Утенкова Каріна Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний аграрний

університет ім. В.В. Докучаєва

сел. Докучаєвське, Харківський район,

Харківська область, Україна, 62483

e-mail: karina_utenkova@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9097-5431>

Стаття присвячена дослідженню сутності економічної безпеки, передумов її формування, визначенню місця економічної безпеки в системі національної безпеки України.

У статті проведено дослідження теоретико-методологічних підходів до визначення категорії «економічна безпека». Розглянуто рівні нормативного регулювання економічної безпеки, історичний аспект формування економічної безпеки. Виділено основні підходи до тлумачення сутності категорії «економічна безпека підприємства».

Предметом дослідження є теоретичні та методологічні аспекти формування сутності економічної безпеки. Метою статті є комплексне дослідження сутності економічної безпеки, передумов її формування та визначення її місця в системі національної безпеки. Завдання: на базисистемного підходу визначити теоретичні засади ролі й місця економічної безпеки у національній безпеці України. Методи дослідження: методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання економічних явищ, положення економічної теорії щодо економічної безпеки; аналіз та синтез для визначення теоретичних засад формування економічної безпеки.

Отримано такі результати: проведено дослідження теоретико-методологічних підходів до визначення категорії «економічна безпека» і «економічна безпека підприємства». Основними концептуальними підходами до тлумачення сутності категорії «економічна безпека підприємства» є: ефективне використання ресурсного потенціалу підприємства; стан розвитку виробничо-економічної системи; конкурентні переваги у реалізації стратегії підприємства; стан економічного розвитку; захищеність від зовнішніх і внутрішніх загроз; гармонізація економічних інтересів підприємства і суб'єктів навколишнього середовища; стабільність функціонування та прогресивний розвиток; комплексний підхід. Розглянуто рівні нормативного регулювання економічної безпеки, історичний аспект її формування.

Висновки: Обґрунтовано роль економічної безпеки у національній безпеці країни. Виділено основні підходи до тлумачення сутності категорії «економічна безпека підприємства».

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, нормативне регулювання, економічна безпека підприємства, сутність, історія розвитку, загрози.

Постановка проблеми. Необхідною передумовою достатнього стійкого розвитку держави є забезпечення належного рівня її економічної безпеки. Перманентна трансформація чинників розвитку національної економіки значною мірою актуалізує дослідження спрямовані на забезпечення економічної безпеки України.

Подолання економічної кризи в Україні є одним з пріоритетів політики забезпечення економічної безпеки держави. Зовнішня агресія проти України критично погіршила динаміку соціально-економічного розвитку, що посилює макроекономічні дисбаланси та погіршило перспективи подальшого економічного росту. Теоретичною основою дослідження проблеми економічної безпеки України є, перш за все, з'ясування сутності поняття «економічна безпека», його розвитку і місця у системі національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія «економічна безпека» привертає усебічну увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Останнім часом інтерес до вивчення даної проблеми невпинно зростає, що пов'язано з

нестабільною політичною і економічною ситуацією в Україні і світі.

Над питанням економічної безпеки працювали і працюють ряд провідних вітчизняних учених, серед них такі як: Пастернак-Таранушенко Г. А., Мунтіян В.І., Шлемко В.Т., Бінько І.Ф., Шевченко А.С., Власюк О. С., Сисоліна Н.П., Ткачук В.І., Прокопчук О.А., Ілляшенко С.М., Покропивний С.Ф., Ареф'єва О. В., Кузенко Т.Б., Шкарлет С.М., Ляшенко О.М. та багато інших. Однак залишаються невирішеними окремі питання формування економічної безпеки і потребують подальшого дослідження.

Метою статті є комплексне дослідження сутності економічної безпеки, передумов її формування, визначення місця економічної безпеки в системі національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регулювання економічної безпеки України здійснюється за допомогою ряду нормативно-правових актів. Аналіз діючої нормативної бази дозволив виділити наступні рівні нормативного регулювання економічної безпеки в Україні.

Перший рівень регулювання формує основний закон нашої держави – Конституція України [1].

Відповідно до ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Другий рівень регулювання сформовано кодексами України, тобто кодифікованими збірниками нормативно-правових актів: Господарський, Цивільний, Кримінальний, Податковий, Адміністративний, Митний кодекси тощо.

Третій рівень регулювання формує Закон України «Про основи національної безпеки України», який є базовим щодо досліджуваного питання [2]. Зокрема, Законом визначено, що безпека у економічній сфері є основною складовою національної безпеки, а також вказано на основні реальні та потенційні загрози економічній безпеці України на сучасному етапі.

Так, відповідно до ст. 7 цього Закону, на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України в економічній сфері є: істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу; ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; нестабільність у правовому регулюванні економічних відносин; критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, АПК, системах життєзабезпечення; недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці; критична залежність економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків; нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером; велика боргова залежність держави; небезпечно для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; неефективність антимонопольної політики; критичний стан з продовольчим забезпеченням населення; неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці; «тінізація» національної економіки; переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними тощо [2].

Четвертий рівень регулювання сформовано іншими законами з питань безпеки чи з питань діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки: «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про захист від недобросовісної конкуренції»; «Про захист економічної конкуренції» тощо.

П'ятий рівень регулювання сформовано підзаконними нормативними документами, тобто

нормативними актами, що видані на основі закону, відповідно до закону і спрямовані на його виконання шляхом конкретизації законодавчих приписів або встановлення первинних норм. Чільне місце серед яких займає Стратегія національної безпеки України № 287/2015 [3].

Основними цілями цієї Стратегії є такі: мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України; гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку; забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО [3].

Шостий рівень регулювання сформовано локальними нормативними актами органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання тощо.

Нормативним документом, що дає офіційне визначення економічної безпеки є Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [4]. Згідно з цим документом, *економічна безпека* - це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.

Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України мають статус підзаконного нормативно-правового акту, а отже, згідно з класифікацією нормативних документів, що подана раніше, даний документ знаходиться на п'ятому рівні нормативного регулювання. Отже, можна зробити висновок, що дане визначення має, так би мовити, рекомендаційний характер.

Термін «економічна безпека» має не досить тривалу історію, порівняно з іншими. Історичний аспект є основою вивчення будь-якої наукової категорії, оскільки допомагає детальніше розкрити її сутність. Становлення економічної безпеки тривало у декілька етапів, які схематично представлено у табл.1.

Загальновідомо, що термін «економічна безпека» починає свою історію у роки «великої депресії» у наслідок економічної кризи, що сталася у 1929-1933 роках. Історію розвитку даної економічної категорії обґрунтовано пов'язують із ім'ям американського президента Ф. Рузвельта. На його думку, «справжня особиста свобода неможлива без економічної безпеки і незалежності» [5].

«Новий курс» Ф.Рузвельт розпочав з прийняття низки законів, що сприяли зміцненню економічної

безпеки США, а саме передбачали державну підтримку фінансової та банківської системи, регулювали інфляцію, забезпечували ефективний розвиток сільського господарства і промисловості

тощо. У цілому ці заходи були спрямовані на подолання кризи, що виникла, та відновлення економічного потенціалу США.

Таблиця 1

Характеристика етапів розвитку економічної безпеки

Етап	Характеристика
I етап	Негативні наслідки економічної кризи, що сталася у 1929-1933 роках, стали поштовхом до аналізу Ф. Рузвельтом внутрішніх проблем Сполучених Штатів Америки. У результаті чого у 1934 році було прийнято закон «Про національну безпеку» (перший нормативний документ, що регулював питання національної, а отже і економічної безпеки), а також створено Федеральний комітет з економічної безпеки. Але виділення «економічної безпеки» в особливу концепцію не відбулося. Створений Ф. Рузвельтом комітет був покликаний працювати з «економічною безпекою» окремих осіб.
II етап	В наслідок інтеграції провідних розвинених країн світу у 1940-60-х роках створено міжнародні організації для забезпечення міжнародної економічної безпеки, а саме: Міжнародний валютний фонд (1945р.), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (1945р.), Міжнародна фінансова корпорація (1956р.), Міжнародна асоціація розвитку (1960р.), Організація країн-експортерів нафти (1960р.), Міжнародний центр по регулюванню інвестиційних спорів (1966р.).
III етап	Країнами Західної Європи було розроблено стратегію економічного методу забезпечення національної безпеки. Це дало змогу сформувати механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам.
IV етап	Кінець 80-х – початок 90-х років ХХ ст. був переломним для країн колишнього СРСР. У цей період, як відомо, відбулася зміна командно-адміністративної системи на ринкову систему господарювання. Підприємствам необхідно було перебудувати свою діяльність за ринковими законами. Економічна безпека цих держав, у першу чергу, була сфокусована на збереженні їх економічної незалежності.
V етап	Формування країнами пострадянського простору безпечних умов для здійснення підприємницької діяльності шляхом прийняття ряду державних нормативно-правових актів з питань забезпечення національної економічної безпеки.

Джерело: складено автором

Саме у цей час США вперше підійшли до проблеми економічної безпеки держави з позиції забезпечення головного внутрішнього чинника економічного розвитку країни - соціальної стабільності суспільства, вперше був запропонований новий підхід: від економічної безпеки індивіда - до економічної безпеки держави, суспільства в цілому, і вперше був створений федеральний Комітет з економічної безпеки (1934 р.) [6].

Історія формування економічної безпеки України менш тривала і початок її було покладено з розпадом СРСР, і, як наслідок, зі здобуттям Україною незалежності. Утворення нових незалежних держав у 90-х рр. ХХ ст. стало поштовхом до формування ними національної, а отже і економічної безпеки.

Перш за все, було сформовано Раду національної безпеки України згідно з Тимчасовим положенням про Раду національної безпеки України від 3 липня 1992 року №117. Рада була консультативно-дорадчим органом у системі державної виконавчої влади при Президентові України, головним завданням якого є підготовка

пропозицій та проектів рішень Президента України щодо реалізації політики у сфері захисту національних інтересів та забезпечення національної безпеки України [7].

Указом Президента України від 30 серпня 1996 року № 772/96 [8], відповідно до статті 107 Конституції України [1], утворено Раду національної безпеки і оборони України - постійно діючий конституційний орган з питань координації та контролю діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Раду національної безпеки і оборони України утворено замість Ради оборони України та Ради національної безпеки України, які працювали у період з 1991 до 1996 року [9].

У 1997р. в Україні була затверджена Концепція національної безпеки України [10]. На сьогодні цей документ вже втратив чинність, але ним було визначено сутність поняття «національна безпека», її об'єкти та принципи, виділено пріоритетні національні інтереси країни, вказано на загрози національній безпеці, сформовано напрями державної політики щодо національної безпеки України. Формування законодавчої бази з

питань діяльності РНБО України було завершено з прийняттям у 1998 р. Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [11].

Не менш важливим кроком було прийняття Закону України «Про основи національної безпеки України» у 2003 р. [2], який визначає основні засади державної політики у сфері національної безпеки нашої країни у цілому і економічної безпеки, як невід'ємної її складової. У Законі подано офіційне тлумачення термінів «національна безпека», «національні інтереси», «загрози національній безпеці»; визначено правову основу національної безпеки, означено коло її об'єктів та суб'єктів, функції та принципи.

Згодом було розроблено Стратегію національної безпеки України у 2007р., якою визначено принципи, завдання політики національної безпеки та шляхи їх реалізації, а також окреслено коло загроз національній безпеки; конкретизовано засади державної політики у сфері національної безпеки [12].

Серед ключових завдань політики національної безпеки у внутрішній сфері було виділено забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки, що неможливе без здійснення структурної перебудови і підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Згодом стало зрозуміло, що ця Стратегія повною мірою не враховує усі виклики і загрози національній безпеці, що мали місце в Україні. Це стало причиною розробки і затвердження у 2015р. нової Стратегії національної безпеки України [3], яка діє і сьогодні.

Значну увагу вчених привертає і понятійний апарат, у якому термін «економічна безпека» визначається, виходячи із різних підходів. Економічна безпека, як економічна категорія, має досить складну внутрішню структуру, що підтверджується багатовекторністю поглядів щодо її визначення вченими.

С.В. Мочерний дає наступне визначення економічної безпеки- стан незалежності держави у формуванні й розвитку її економічної системи та комплекс заходів щодо її забезпечення [13].

В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько у своїй монографії економічну безпеку розглядають як «стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [14, с. 8]. Автори виділяють три важливі складові економічної безпеки:

економічна незалежність - можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для рівноправної участі у міжнародній торгівлі;

стійкість і стабільність національної економіки - міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення

гарантій для підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;

здатність до саморозвитку і прогресу - спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни [14].

Г.А. Пастернак-Таранушенко, дає визначення економічної безпеки як стану держави, «що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [15, с. 29]. Необхідно зазначити, що саме Г.А. Пастернак-Таранушенко є одним із перших дослідників цієї проблематики, він сформулював теоретичні засади сучасної науки про економічну безпеку - еконостейт. Назва «еконостейт» походить від англійської «economic security of state» — економічна безпека держави.

М.М. Єрмошенко економічну безпеку характеризує збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [16].

Т.В. Сак зазначає, що економічну безпеку необхідно розуміти у комплексі: як стан захищеності національних інтересів, а також наявність й можливість застосування інструментів впливу на економічні процеси для гарантування добробуту в довгостроковому періоді [17].

В. Петрушевська справедливо вважає, що «економічна безпека безпосередньо пов'язана зі станом стабільності держави, і, знаючи закономірність цього взаємозв'язку, можна діагностувати стан і направити певним чином розвиток держави, використовуючи ефективну модель державного управління» [18, с.442].

Є. А. Олейников розглядає економічну безпеку як стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально-спрямований розвиток держави в цілому, достатній економічний і оборонний потенціал держави, навіть при розвитку не досить бажаних сценаріїв. Матеріальною основою економічної безпеки автор вважає незалежний рівень розвитку продуктивних сил [19].

І. Богданов зазначає, що економічна безпека — це стан економіки країни, який, по-перше, забезпечує існуючий статус держави, та її незалежний від зовнішнього тиску політичний та соціально-економічний розвиток, а по-друге, здатний підтримувати рівень легальних доходів, що забезпечує більшості населення рівень життя, який відповідає стандартам цивілізованих країн [20].

Л.І. Абалкін розглядає економічну безпеку як сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і здатність до постійного оновлення і самоудосконалення [21].

А.М. Іларіонов дає визначення економічної безпеки як сполучення економічних, політичних і правових умов, що забезпечує в довгостроковій перспективі виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним шляхом [22].

М. М. Пендюра визнає, що економічна безпека держави є однією з головних складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, а також вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів [23].

На думку таких авторів, як О.А. Кириченко [24], Б.В. Губський [25], економічна безпека являє собою можливість і готовність економіки забезпечити достатні умови життя і розвитку особи, соціально-економічну і військово-політичну стабільність держави, а також протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Схожою, з цієї точки зору, є думка В.О. Ткача, який вважає, що економічна безпека являє собою «економічні відносини з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист усіх суб'єктів економіки, навіть при несприятливих умовах внутрішнього і зовнішнього середовища» [26, с. 229].

Г.О. Пухтаевич зазначає, що економічна безпека - це такий стан національної економіки, за якого забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави [27].

Досить вдале комплексне визначення економічної безпеки подано вченими З.Б. Живко, О.М. Мартин, М.Р. Яцик, які вважають, що «економічна безпека створює можливість і готовність економіки забезпечити достатні умови життя і розвитку особи, соціально-економічну і військово-політичну стабільність суспільства і держави, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Лише надійна й ефективна система забезпечення економічної безпеки є необхідною умовою для стабільного та стійкого соціально-економічного розвитку держави й захисту її незалежності» [28, с. 15].

Економічна безпека – це такий стан економічного механізму, якому відповідає певний стан економічної системи та держави, що забезпечує зовнішню незалежність, внутрішню стабільність та динамічний розвиток економіки, захист економічних і життєвих інтересів країни та соціальний захист громадян [29].

На думку А.С. Шевченко, «економічну безпеку взагалі треба розглядати як найважливішу якісну

характеристику економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення» [6, с.11].

В.І. Мунтіян вважає, що економічна безпека – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямований на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що включає протидію зовнішнім та внутрішнім загрозам [30].

Дослідниками проблем економічної безпеки неодноразово було зроблено спробу систематизувати таку поліфонію поглядів на сутність цієї економічної категорії. Так, О.М. Мартин виділяє шість напрямів, за якими можна відокремити погляди вчених щодо сутності економічної безпеки: 1) стан економіки, її стійкість і стабільність; 2) передумова і гарант самостійності та незалежності держави; 3) стан економіки, який забезпечує стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз; 4) забезпечення соціальних потреб усіх членів суспільства; 5) механізм або модель державного регулювання; 6) економічна безпека пов'язується із місцем країни у світовому господарстві [29].

Аналогічні напрями класифікації поглядів учених на сутність економічної безпеки виділяє Подмазко О.М. [31].

Економічна безпека розглядається науковцями на різних рівнях, крім економічної безпеки держави, про яку мова йшла раніше, досліджують економічну безпеку регіону, галузі, суб'єкта господарювання, особистості.

Економічна безпека, на думку О.С. Власюка, як соціальне явище і складова частина безпеки національної характеризується поліструктурністю: міжнародна (глобальна та регіональна); національна (державна та недержавна); корпоративна (підприємства, фірми, корпорації тощо); особиста (фізичних та юридичних осіб) [32].

Значна кількість досліджень присвячена визначенню сутності економічної безпеки, що розглядається на рівні підприємств. Систематизація визначень наукового поняття «економічна безпека підприємства» була здійснена рядом науковців. Так, Н.П. Сисоліна виділяє наступні напрями трактування сутності «економічна безпека підприємства» [33, с.13-14]: 1) стан ефективного використання ресурсів; 2) стан виробничої системи; 3) наявність конкурентних переваг; 4) стан економічного розвитку; 5) гармонізація економічних інтересів; 6) стан захищеності діяльності підприємства; 7) стан захищеності інтересів.

В.І. Ткачук, О.А. Прокопчук, М.І. Яремова [34] також виділяють основні підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства», а саме: правовий; конкурентний; захист від негативних впливів зовнішнього середовища;

захист економічних інтересів; ресурсно-функціональний.

В.В. Зайченко і С.В. Коваленко обґрунтовують наявність шести підходів до трактування сутності «економічної безпеки підприємства» [35]: 1) ресурсно-функціональний; 2) захист від загроз та негативного впливу зовнішнього середовища; 3) захист та реалізація інтересів; 4) стійкість та розвиток; 5) конкурентний; 6) комплексний.

Узагальнюючи досвід попередніх дослідників, та враховуючи результати власних досліджень, нами було сформульовано особисте бачення напрямів тлумачення сутності категорії «економічна безпека підприємства». Отже, аналіз теоретичних підходів до визначення економічної безпеки підприємства дозволив виділити наступні погляди учених на цю категорію (табл. 2).

Таблиця 2

**Основні підходи до тлумачення сутності категорії
«економічна безпека підприємства»**

Концептуальний підхід	Автори тлумачення	Сутність категорії «економічна безпека підприємства»
Ефективне використання ресурсного потенціалу підприємства	Олейников Є. А. [36, с. 139]	стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер і в майбутньому
	Іларіонов А.М. [22]	стан корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найефективніше їх використання для стабільного функціонування та динамічного розвитку
	Фоміна М.В. [37, с. 11]	стан найбільш ефективного використання ресурсів з метою ліквідації загроз, забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах.
	Шевельов А.Є. [38, с. 68]	стан підприємства, за якого при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів підприємство досягає упередження, ослаблення чи захисту від існуючих небезпек та загроз та забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та підприємницького ризику.
	Іляшенко С. Н. [39]	стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дає змогу запобігти внутрішнім та зовнішнім загрозам і забезпечити його тривале виживання та сталий розвиток на ринку відповідно до обраного місці.
	Покропивний С.Ф. [40, с. 466]	стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)
Стан розвитку виробничо-економічної системи	Ареф'єва О. В., Кузенко Т. Б. [41]	стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей підприємства, що дає змогу запобігати внутрішнім зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної ним місці
	Лисенко Ю. Г., Міщенко С. Г., Руденський Р. А. [42]	стан виробничо-економічної системи, при якому функціонують механізми запобігання чи зменшення ступеня впливу загроз стабільності функціонування і розвитку підприємства
Конкурентні переваги у реалізації стратегії підприємства	Тамбовцев В.Л. [43]	сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи
	Белокуров В. В. [44]	наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства до його стратегічних цілей і завдань

Концептуальний підхід	Автори тлумачення	Сутність категорії «економічна безпека підприємства»
Стан економічного розвитку	Дацків Р.М. [45]	стан економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів, усунення загроз оточуючого середовища
Захищеність від зовнішніх і внутрішніх загроз	Судакова О. І., Гречко Д. В., Шкурупій А. В. [46]	захищеність потенціалу підприємства (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних погроз, а також здібність суб'єкта до відтворення
	Ковальов Д. та Сухорукова Т. [47, с. 48]	захист діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності
	Кракос Ю. Б. та Серик Н. І. [48, с. 7]	захищеність виробничо-господарської діяльності підприємства від небажаних змін в цих сферах як з боку зовнішніх, так і внутрішніх чинників
	Омелянчик Л.О., Долматова Г.Є. [49, с. 46]	стан захищеності підприємства при організації взаємовідносин з іншими суб'єктами і його ресурсів, при якому гарантується стабільність функціонування, розширення, відтворення, впровадження і широке використання науково-технічних досягнень і соціальний розвиток
	Шкарлет С.М. [50, с. 29]	захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на усіх рівнях. Підґрунтям економічної безпеки підприємства є механізм забезпечення збалансованого та безупинного розвитку, що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку.
	Шваб Л.І. [51, с. 538]	захищеність діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути виниклі загрози або пристосуватися до наявних умов, що негативно впливають на його діяльність.
	Бендіков М.А. [52, с. 8]	захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз.
	Момот Т.В., Філатова І.О., Тофанюк О.В. [53, с. 19]	ступінь захищеності підприємства від усіх можливих загроз, який дозволив би функціонувати з досягненням усіх поставлених цілей і задач
	Лефтеров Л.В. [54, с. 221]	захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого, кадрового та ін. потенціалу від прямих або непрямих загроз, які спрямовані на дестабілізацію стійкої діяльності суб'єкта господарювання
Гармонізація економічних інтересів підприємства і суб'єктів навколишнього середовища	Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. [55, с. 87]	міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства
	Ляшенко О.М. [56, с. 60]	міра економічної свободи підприємства, що досягається внаслідок керованого процесу взаємоузгодження економічних інтересів стейкхолдерів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища підприємства, який має на меті протистояння загрозам економічній безпеці підприємства та потребує необхідних для такого протистояння ресурсів.

Концептуальний підхід	Автори тлумачення	Сутність категорії «економічна безпека підприємства»
Стабільність функціонування та прогресивний розвиток	Барановський О. І. [57]	комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарчих суб'єктів за умов ринкової економіки, що захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів
	Белоусова І.А. [58, с. 17]	стійкий, тобто збалансований безупинний та сталий розвиток, що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні і в майбутньому.
	Камлик М. І. [60, с. 38]	стан розвитку господарюючого суб'єкта, який характеризується стабільністю економічного й фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів та протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності.
	Капустін М. [61, с. 45]	сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність суб'єкта господарювання до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів.
Комплексний підхід	Сороківська О.А. [62, с. 491]	здатність суб'єкта господарювання ефективно та безперервно здійснювати свою діяльність на основі формування та реалізації сукупності взаємопов'язаних управлінських процедур, що дозволять оптимізувати використання корпоративних ресурсів та узгодити економічні інтереси усіх його ринкових контрагентів з метою нівелювання впливу загроз внутрішнього та зовнішнього середовища на господарську діяльність підприємства
	Зайченко В.В., Коваленко С.В. [35, с. 413]	стан підприємства, що характеризується стійкістю і рівновагою, захищеністю від зовнішніх і внутрішніх загроз і їх нейтралізацією, забезпеченням стабільного функціонування
	Кантаєва О.В. [63, с. 50]	стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)

Джерело: розроблено автором на основі [32-35, 59]

На нашу думку, саме останній комплексний підхід найбільш повно відображає сутність категорії «економічна безпека підприємства», враховує різні її прояви і аспекти.

Отже, враховуючи вищезазначені погляди провідних учених на сутність категорії «економічна безпека підприємства», можна стверджувати, що економічна безпека може мати різні форми прояву, що представлено схематично на рис. 2.

Висновки. Термін «економічна безпека» має не досить тривалу історію, порівняно з іншими і починає свою історію у роки «великої депресії» у наслідок економічної кризи, що сталася у 1929-

1933 роках. Історія формування економічної безпеки України менш тривала і початок її було покладено зі здобуттям Україною незалежності.

Економічна безпека, як економічна категорія, є визначальною складовою національної безпеки України і має досить складну внутрішню структуру, що підтверджується багатовекторністю поглядів щодо її визначення вченими-економістами.

З урахуванням ситуації, що склалася в українській економіці, проблеми економічної безпеки, пошук методів і шляхів захисту економіки України як ніколи актуальні і потребують подальших досліджень.

Рис. 2. Форми прояву економічної безпеки на рівні підприємств
Джерело: розроблено автором

ECONOMIC SECURITY AS A COMPONENT OF UKRAINE'S NATIONAL SECURITY

Karina Utenkova, Ph.D (Economics), Associate Professor, Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaev, Dokuchaevske settlement, Kharkiv district, Kharkiv region, Ukraine, 62483, E-mail: karina_utenkova@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9097-5431>

The article is devoted to the study of the essence of economic security, the prerequisites of its formation, the definition of the place of economic security in the system of national security of Ukraine. The article conducted a study of theoretical and methodological approaches to the definition of the category of "economic security". The levels of normative regulation of economic security, the historical aspect of the formation of economic security are considered. The main approaches to the interpretation of the essence of the category "economic security of an enterprise" are highlighted.

The subject of research is the theoretical and methodological aspects of the formation of the essence of economic security. The aim of the article is a complex study of the essence of economic security, the preconditions of its formation and the definition of its place in the system of national security. The task: to determine the theoretical principles of the role and place of economic security in the national security of Ukraine on the basis of a systematic approach. The methods of research: the methodological basis of the study is the dialectical method of knowledge of economic phenomena, the position of the economic theory of economic security; the analysis and synthesis to determine the theoretical foundations for the economic security formation.

The following results were obtained: a study was conducted of theoretical and methodological approaches to the definition of the categories "economic security" and "economic security of an enterprise". The main conceptual approaches to the interpretation of the essence of the category "economic security of an enterprise" are: the effective use of the resource potential of an enterprise; the state of development of the production and economic system; competitive advantages in the implementation of the enterprise strategy; state of economic development; protection from external and internal threats; harmonization of the economic interests of the enterprise and the environmental subjects; operational stability and progressive development; A complex approach. Considered the level of normative regulation of economic security, the historical aspect of its formation.

Conclusions: The role of economic security in the national security of the country is justified. The main approaches to the interpretation of the essence of the category «economic security of an enterprise» are highlighted.

Keywords: economic security, national security, normative regulation, economic security of an enterprise, threat, essence, history of development.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Утенкова Карина Александровна, канд.эконом.наук, доцент, Харьковский национальный аграрный университет имени В.В. Докучаева, пос. Докучаевский, Харьковский район, Харьковская область, Украина, 62483, e-mail: karina_utenkova@ukr.net, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9097-5431>

Статья посвящена исследованию сущности экономической безопасности, предпосылок ее формирования, определению места экономической безопасности в системе национальной безопасности Украины.

В статье проведено исследование теоретико-методологических подходов к определению категории «экономическая безопасность». Рассмотрены уровни нормативного регулирования экономической безопасности, исторический аспект

формирования экономической безопасности. Выделены основные подходы к толкованию сущности категории «экономическая безопасность предприятия».

Предметом исследования являются теоретические и методологические аспекты формирования сущности экономической безопасности. Целью статьи является комплексное исследование сущности экономической безопасности, предпосылок ее формирования и определения ее места в системе национальной безопасности. Задача: на базе системного подхода определить теоретические основы роли и места экономической безопасности в национальной безопасности Украины. Методы исследования: методологической основой исследования является диалектический метод познания экономических явлений, положения экономической теории по экономической безопасности; анализ и синтез для определения теоретических основ формирования экономической безопасности.

Получены следующие результаты: проведено исследование теоретико-методологических подходов к определению категории «экономическая безопасность» и «экономическая безопасность предприятия». Основными концептуальными подходами к толкованию сущности категории «экономическая безопасность предприятия» являются: эффективное использование ресурсного потенциала предприятия; состояние развития производственно-экономической системы; конкурентные преимущества в реализации стратегии предприятия; состояние экономического развития; защищенность от внешних и внутренних угроз; гармонизация экономических интересов предприятия и субъектов окружающей среды; стабильность функционирования и прогрессивное развитие; комплексный подход. Рассмотрены уровни нормативного регулирования экономической безопасности, исторический аспект ее формирования.

Выводы: Обоснована роль экономической безопасности в национальной безопасности страны. Выделены основные подходы к толкованию сущности категории «экономическая безопасность предприятия».

Ключевые слова: экономическая безопасность, национальной безопасности, нормативного регулирования, экономической безопасности предприятия, сущность, история развития, угрозы.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy №254k/96-VR. (1996), available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254K.html [in Ukrainian]
2. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy № 964-IV. (2003), available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/964-15> [in Ukrainian]
3. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy, zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy № 287/2015. (2015), available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran14#n14> [in Ukrainian]
4. Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, zatverdzeni nakazom Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy № 1277 (2013), available at: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm [in Ukrainian]
5. Franklyn Delano Ruzvelt: Spravochnyk, available at: <http://www.loc.gov/rr/program/bib/presidents/fdroosevelt/index.html>
6. Shevchenko, L. S., Hrytsenko, O. A., Makukha, S. M. (2009). *Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist ta napriamy formuvannia: monohrafiia*. Kh.: Pravo, 312. [in Ukrainian]
7. Horbulin ,V.P. Rada natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy. available at: http://www.history.org.ua/?termin=rada_nacionalnoj_bezpeky_i_obo [in Ukrainian]
8. Pro Radu natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 772/96. (1996), available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/772/96> [in Ukrainian]
9. Istorychna dovidka pro diialnist RNBOU. available at: <http://www.rnbo.gov.ua/content/history.html> [in Ukrainian]
10. Kontseptsiiia (osnova derzhavnoi polityky) natsionalnoi bezpeky Ukrainy: zatv. Postanovoioi Verkhovnoiu Rady Ukrainy № 3/97-VR. (1997), available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/F970003.html [in Ukrainian]
11. Pro Radu natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy: Zakon Ukrainy № 183/98-VR. (1998), available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian]
12. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: zatv. Ukazom Prezydenta Ukrainy №105 (2007), available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U105_07.html [in Ukrainian]
13. Mochernyi, S.V. (2008). *Ekonomichna teoriia: navch. posib*. (3-tie vyd). Kyiv: Akademiia, 640. [in Ukrainian]
14. Shlemko, V.T., Binko, I.F. (1997). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia: monohrafiia*. Kyiv: NISD, 144. [in Ukrainian]
15. Pasternak-Taranushenko, H. A. (2003). *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Metodolohiia zabezpechennia: monohrafiia*. Kyiv: Kyivskiy ekonomichnyi instytut menedzhmentu, 320. [in Ukrainian]
16. Yermoshenko, M.M. (2001). *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia*. Kyiv: KNTEU, 309. [in Ukrainian]
17. Sak, T.V. (2013). Ekonomichna bezpeka Ukrainy: poniattia, struktura, osnovni tendentsii. *Innovatsiina ekonomika*, 6, 336-340. [in Ukrainian]
18. Petrushevska, V. (2012). *Ekonomichna bezpeka derzhavy: zmist i klasyfikatsiia zahroz*. Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr., 32, 441-448. [in Ukrainian]
19. Oleinykov, Ye. A. (2005). *Ekonomycheskaia bezopasnost (teoriya i praktyka): uchebnyk*. Moskva: Ekzamen, 768. [in Russian]
20. Bohdanov, Y. Ya. (2001). *Ekonomycheskaia bezopasnost Rossyy: teoriya i praktyka*. Moskva: YSPY RAN, 348. [in Russian]
21. Abalkyn, L.Y. (1994). *Ekonomycheskaia bezopasnost Rossyy: uhrozy i ikh otrazhenye. Voprosy ekonomiky*, 12, 5. [in Russian]

22. Yllaryonov, A. N. (1998). Krytery ekonomycheskoi bezopasnosti. *Voprosy ekonomyky*, 10, 35-38. [in Russian]
23. Pendiura, M. M. (2006). Natsionalna bezpeka Ukrainy v konteksti suchasnykh yevropeyskykh heopolitychnykh transformatsii: dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyiv, 212. [in Ukrainian]
24. Kyrychenko, O.A. (2010). Orhanizatsiino-pravove zabezpechennia funktsionuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1, 54-59. [in Ukrainian]
25. Hubsnyi, B.V. (2001). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: metodolohiia vymiry, stan i stratehiia zabezpechennia: monohrafiia*. Kyiv: DP «Ukrarkhbudinfor», 122. [in Ukrainian]
26. Tkach, V.O. (2011). Ekonomichna bezpeka v umovakh rynkovykh transformatsii. *Yevropeyskyi vektor ekonomichnoho rozvytku*, 1, 228-234. [in Ukrainian]
27. Pukhtaievych, H.O. (2005). *Analiz natsionalnoi ekonomiky: navch. posib*. Kyiv: KNEU, 254. [in Ukrainian]
28. Zhyvko, Z.B. (2016). *Ekonomichna bezpeka yak materialna osnova natsionalnoi bezpeky ta yii vplyv na pozhezhnu bezpeku. Economic security: the theory, methodology, practice: Collective monograph*. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 88. [in Ukrainian]
29. Martyn, O.M. (2013). Ekonomichna bezpeka yak skladova natsionalnoi bezpeky. *Naukovi zapysky. Seriia «Ekonomika»: zb. nauk. pr. Ostroh: «Ostrozka Akademiia», 22. 68-74. [in Ukrainian]*
30. Muntian, V.I. (1999). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: monohrafiia*. Kyiv: KVITs, 462s. [in Ukrainian]
31. Podmazko, O.M. (2014). Natsionalna ekonomichna bezpeka: analiz osnovnykh pidkhodiv. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia: zb. nauk. pr., T.1, 2/2, 140-149. [in Ukrainian]*
32. Vlasiuk, O. S. (2008). *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku*. K.: Nats. in-t probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy, 48. [in Ukrainian]
33. Sysolina, N. P. (2014). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: navchalnyi posibnyk*. Kirovohrad: KNTU, 226. [in Ukrainian]
34. Tkachuk, V.I., Prokopchuk, O.A., Yaremova, M.I. (2013). *Ekonomichna bezpeka ta stiikist silskohospodarskykh pidpriemstv: monohrafiia*. Zhytomyr: «Vydavnytstvo «Volyn», 276. [in Ukrainian]
35. Zaichenko, V.V., Kovalenko, S.V. (2013). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta osnovni skladovi. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalno tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 23, 410-414. [in Ukrainian]
36. Oleinykov, Ye. A. (red.). (1997). *Osnovy ekonomycheskoi bezopasnosti. (Hosudarstvo, rehyon, predpriiatye, lichnost)*. Moskva: ZAO «Byznes-shkola «Yntel-SynteZ», 288. [in Russian]
37. Fomina, M.V. (2005). *Problemy ekonomichno bezpechnoho rozvytku pidpriemstv: teoriia i praktyka: monohrafiia*. Donetsk: DonDUET, 140. [in Ukrainian]
38. Shevelev, A. Ye., Sheveleva Ye. V. (2011). *Ryski v bukhhalterskom uchete: uchebnoe posobie*. Moskva: KNORUS, 304. [in Russian]
39. Yliashenko, S. N. (2003). Sostavliaiushchie ekonomycheskoi bezopasnosti predpriyatia y podkhody k ikh otsenke. *Aktualni problemy ekonomiky*, 3(21), 12-19. [in Russian]
40. Pokropyvnyi, S.F. (red.). (2001). *Ekonomika pidpriemstva: pidruchnyk*. Kyiv: KNEU, 526. [in Ukrainian]
41. Ariefieva, O. V., Kuzenko, T. B. (2004). *Planuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv*. K.: Vyd-vo Yevrop. un-tu, 170. [in Ukrainian]
42. Lysenko, Yu. H. (red.). (2002). *Mekhanyzmy upravleniia ekonomycheskoi bezopasnosti*. Donetsk: «DonNU», 178. [in Russian]
43. Tambovtsev, V. (1994). Ob'iekt ekonomycheskoi bezopasnosti Rossyy. *Voprosy ekonomyky*, 12, 35-42. [in Russian]
44. Belokurov, V. V. *Struktura funktsionalnykh sostavliaiushchikh ekonomycheskoi bezopasnosti predpriyatia*. available at: <http://www.safetyfactor.ru> [in Ukrainian]
45. Datskiv, R. M. (2004). Ekonomichna bezpeka u hlobalnomu vymiri. *Aktualni problemy ekonomiky*, 7 (37), 143-153. [in Ukrainian]
46. Sudakova, O. I., Hrechko, D.V., Shkurupii, A.V. (2007). *Stratehiia zabezpechennia nalezhnoi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva*. available at: http://www.rusnauka.com/4_SVMN_2007/Economics/18818.doc.htm. [in Ukrainian]
47. Kovalev, D., Sukhorukova, T. (1998). Ekonomycheskaia bezopasnost. *Ekonomika Ukrainy*, 10, 48-51. [in Russian]
48. Krakos, Yu. B., Seryk N.I. (2006). Podkhod k otsenke urovnia fynansovoi sostavliaiushchei ekonomycheskoi bezopasnosti predpriyatia. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 12, 7-12. [in Russian]
49. Omelianovych, L.O., Dolmatova, H. Ie. (2005). *Ekonomichna bezpeka torhovelnoho pidpriemstva: monohrafiia*. Donetsk: DonDUET, 195. [in Ukrainian]
50. Shkarlet, S.M. (2007). Formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv zasobamy aktyvizatsii yikh innovatsiinoho rozvytku: avtoref. dys... doktora ekon. nauk. Kyiv, 34. [in Ukrainian]
51. Shvab, L.I. (2007). *Ekonomika pidpriemstva: navch. posibn*. Kyiv: Karavela, 584. [in Ukrainian]
52. Bendikov, M.A. (2010). Ekonomycheskaia bezopasnost promyshlennoho predpriyatia (orhanyzatsyonno-metodycheskyi aspekt). *Konsultant dyrektora*, 2, 7-13. [in Russian]
53. Momot, T.V., Filatova, I.O., Tofaniuk, O.V. (2011). Ekonomichna bezpeka korporatyvnykh pidpriemstv budivelnoi haluzi. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy mashynobudivnoi haluzi: problemy teorii ta praktyky*, 2(14), 14-26. [in Ukrainian]

54. Lefterov, L.V. (2012). Ekonomichna bezpeka subiektiv hospodariuvannia: pravovyi pohliad. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 1, 218-229. [in Ukrainian]
55. Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P., Liashenko, O. M. (2003). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia: monohrafiia*. Kyiv: Libra, 280. [in Ukrainian]
56. Liashenko, O. M. (2015). *Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva: monohrafiia*. 2-he vyd. K.: NISD, 348. [in Ukrainian]
57. Baranovskyi, O. I. (1999). *Finansova bezpeka: monohrafiia*. - Kyiv: Feniks, 338. [in Ukrainian]
58. Belousova, I.A. (2010). *Upravlinskyi oblik – informatsiina skladova systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: monohrafiia*. Kyiv: Dorado-Druk, 432. [in Ukrainian]
59. Babenko V.O. (2014). *Management of innovation processes of processing enterprises of agrarian and industrial complex (mathematical modeling and information technologies): monograph*. [Upravlinnya innovatsiynymy protsesamy pererobnykh pidpryyemstv APK (matematychno modelyuvannya ta informatsiyni tekhnolohiyi): monohrafiya], Dokuchaev Kharkiv National Agrarian University, KhNAU, Kharkiv: Machulin, 380 p. [in Ukraine].
60. Kamlyk, M.I. (2005). *Ekonomichna bezpeka pidpriyemnytskoi diialnosti: ekonomiko-pravovyi aspekt: navch. posib*. Kyiv: Atika, 432. [in Ukrainian]
61. Kapustyn, N. (2005). Ekonomycheskaia bezopasnost otrasli i firmy. *Biznes-inform*, 11-12, 45-47. [in Russian]
62. Sorokivska, O.A. (2015). Osoblyvosti formuvannia teoretychnykh zasad ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv maloho biznesu. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 6, 489-494. [in Ukrainian]
63. Kantaieva, O.V. (2013). Obgruntuvannia teoretyko-metodolohichnoho instrumentariiu formuvannia systemy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy*, 3 (18), 48-54. [in Ukrainian]